

Leyla NURİYEVA

AMEA-nın Folklor İnstitutunun dissertantı

E-mail: elvinnuri999@gmail.com

FOLKLOR MOTİVLİ TÜRK DRAMATURGİYASINDA AİLƏ- MƏİŞƏT PARADİQMASI

Açar sözlər: türk ədəbiyyatı, dramaturgiya, paradiqma, ailə münasibətləri, janr, dramaturq, məzmun, personaj, pyes, konflikt, xalq teatri.

Резюме

СЕМЕЙНО-БЫТОВАЯ ПАРАДИГМА В ТУРЕЦКОЙ ДРАМАТУРГИИ С МОТИВАМИ ФОЛЬКЛОРА.

В статье говорится о создании и этапах развития турецкой драматургии.

Анализируются, выдвигаясь на передний план и доводятся до внимания основные моменты жизни и творчества выдающихся турецких драматургов, произведения которых написаны в семейнобытовом жанре. Показывая создание и виды «народного театра», акцентируя на важности, обобщая, привлекающие внимание заключения, автор дал интерпретацию.

Ключевые слова: Турецкая литература, драматургия, парадигма, семейные отношения, жанр, драматург, содержание, персонаж, пьеса, конфликт, народный театр

Summary

FAMILY-LIFE PARADIGM IN TURKISH DRAMATURGY WITH FOLKLORE MOTIVES

The article talks about the stages of the emergence and development of Turkish dramaturgy. The life and work of prominent Turkish playwrights, plays written in the family-life genre are analyzed and the main points are brought to attention. Emphasizing the importance of "Folk theatre", its emergence and types, the author made a generalization and interpretation of the considerations.

Key words: Turkish literature, dramaturgy, paradigm, family relations, genre, playwright, content, character, play, conflict, Folk theatre.

Türklər dünyanın qədim və qüdrətli xalqlarındandır. XX əsr türk ədəbiyyatının məşhur nümayəndəsi Ə.Nesinin təbirincə desək, “hər bir millətin böyüklüyü onun əhalisinin çoxluğuna və ərazisinin genişliyinə görə müəyyənləşdirilmir. Hər bir xalqın böyüklüyü onun tarix və mədəniyyətinin qədim və zənginliyinə görə müəyyənləşdirilir”. Bu mənada türklər öz tarix və mədəniyyətlərinin qədimliyi, zənginliyi baxımından dünya xalqları arasında böyüklüyünü, aparıcılığını tam şəkildə təsdiqləyə bilmişlər. Türklərin təxminən dörd min il bundan əvvəl Altay-Sayan dağları boyunca yaşamaları tarixi fakt kimi qəbul olunmuşdur. Lakin ehtimallar bu xalqın tarixinin daha əvvəllərə aid olduğunu göstərir. Türklərin 2800 il siyasi təşkilatlanma, 2700 il ədəbiyyat, 2500 il yazı tarixinə malik olması yuxarıdakı ehtimalların tarixi faktlar şəklində gerçəkləşəcəyinə tam əminlik yaradır.

XX əsri sürət əsri adlandırırlar və bu sürət elm, texnikadan tutmuş, insanın gündəlik həyatında baş verən ən xırda məqamlaracan hər yerdə və hər şeydə özünü göstərir. Bir halda ki, söhbət insan həyatından gedir, demək, bu sürət əsri, missiyası məhz insanın yaşantılarını zamanın yaddaşına köçürmək olan incəsə-

nətə, ədəbiyyata təsirsiz ötüşə bilməzdi. O cümlədən, teatr səhnəsi də həyatın bu səhnəsi ilə ayaqlaşmalı oldu. Bu mənada, türk dramaturgiyası yeni cərəyanlar, yeni yanaşmalar, yeni yozumlarla, eksperimentlərlə əlamətdardır.

Ədəbi növ kimi dram tarixən lirikadan da, eposdan da gec yaranmışdır. Türkiyədə dramaturgiyanın mənşəyini dramatik folklor-xalq teatrlarının oyun və tamaşaları, ayin və mərasimlər təşkil edir. Çağdaş anlamda dramın meydana gəlməsinə əslində, “Məddah”, “Qaragöz” və “Orta oyunu” kimi xalq teatrlarının xalq tərəfindən rəğbətlə qarşılınması da müəyyən qədər əngəl törətmişdir. Türkiyədə Avropa tipli teatrlar XIX yüzilliyin qırxıncı illərində yaransa da, türk dilində tamaşalar göstərilməsi 60-cı illərdən başlanmışdır. Osmanlı teatrında öncə xarici müəlliflərin, sonralar isə yerli dramaturqların əsərləri tamaşaya qoyulmuşdur.

Böyük inkişaf yolu keçən və zəngin poeziya ənənələrinə malik olan Türkiyə ədəbiyyatında yeni şeir və nəsr ilə birlikdə dramaturgiya örnəkləri də meydana çıxdı. Nəsrə nisbətən dramaturji janrlar tənzimat dövründə daha çox və aparıcı bir sahəydi. Heç təsadüfi deyildir ki, yeni mərhələyə daxil olan tənzimat ədəbiyyatının ilk dramaturji örnəyi məhz komediya janrında yaradılmışdır.

Türk dramaturgiyasının görkəmli nümayəndələrindən sayılan Rəşad Nuri Güntəkin (1889-1956) İstanbulda anadan olmuşdur. İlk təhsilini Çanaqqalada aldıqdan sonra, Ədəbiyyat fakültəsinə daxil olmuşdur. Universiteti bitirdikdən sonra müəllimliklə məşğul olmuşdur. Bir çox roman, hekayə və pyeslərin müəllifi olan Rəşad Nuri Güntəkin yaradıcılığında ailə-məişət problemlərinə toxunmuş, öz baxış bucağından xarakterizə etməyə çalışmışdır. Rəşad Nuri yaradıcılığında dram əsərləri özünəməxsus yerlərdən birini tutur. Qeyd etməliyik ki, onun əksər dram əsərlərinin mövzusu müasir həyatla bağlıdır. Belə demək mümkünsə, müasirlik və reallıq Rəşad Nuri dramaturgiyası üçün başlıca keyfiyyətdir. 1920-ci ildə yazılmış “Xəncər” pyesi Rəşad Nurinin dramaturgiya sahəsində ilk addımı hesab olunur. “Əski rəya” (1922), “Daş parçası” (1926), “Babur şahın səccadəsi” (1931), “Yarpaq töküümü” (1943), “Əski şərqi” (1951), “Balıksir mühasibi” (1953), “Tanrıdağı ziyarəti” (1955) adlı əsərləri Rəşad Nurinin bu sahədə məhsuldar bir yaradıcılıq yolu keçdiyini üzə çıxarır. Bundan başqa, o, “Bir gecə faciəsi” (1924), “Ərəbcə deyilmi” (1926), “Cüt kəramət” (1927), “İş adamı” (1932) və s. kimi səhnə əsərlərini təbdil edərək, müasir türk dramaturgiyasının yeni ənənələr zəminində inkişafına böyük təsir göstərmişdir. Qeyd etdiyimiz kimi, Rəşad Nurinin dramalarının mövzu və problemi müasir həyat və onun reallıqlarıdır. “Xəncər” pyesində var-dövlət, pul hərisliyi ucbatından insani keyfiyyətlərini itirən şəxslərin namuslu insanların uyğunlaşa bilmədiyi qayda-qanun və adət-ənənələrin ifşası əsas yer tutur. Müəllif əsərdə bütün qüsurlar və eybəcərlikləri Hacı Alinin və Həkimin timsalında cəmləşdirməyə nail olur.

“Yarpaq töküümü” Rəşad Nurinin eyniadlı romanı əsasında formalaşdırdığı dram əsəridir. Əsərin mövzusunun yad, gəlmə adət-ənənələrin təsiri nəticəsində türk mənəviyyatına dəyən ziyan və milli-ictimai yaraların təsviri təşkil edir. Əsərin qəhrəmanı Əli Rza bəy namuslu bir insandır. O, yüksək vəzifəli məmurdur. Lakin vəzifəsindən sui istifadə etmir. Halal maaşı ilə dolanmağı hər şeydən üstün

tuttur. O, meşşan həyat tərzinə uyan insanlara acıyır. Bunu mənsub olduğu türk cəmiyyətinin düçar olduğu milli-mənəvi yara hesab edir. İctimai həyatın yabançı təsirlərdən yaxa qurtarmaq gücündə, mənəvi müdafiə sistemi qurmaq təşəbbüsündə olmamasını Əli Rza bəy təəssüf hissi ilə qeyd edir. Və öz övladlarının yabançı təsirlərin toruna düşərək, dəyişdikləri üçün qəlbi ağrıyır. Bu mənzərəni milli-mənəvi sahədə yarpaq tökümü şəklində xarakterizə edən müəllif, o zaman türk həyatı üçün səciyyəvi olan cəhəti yüksək tərzdə ifadə edə bilmişdir.

Rəşad Nuri xalqın milli-mənəvi dəyərlərinə xüsusi hörmət bəsləyən, yaradıcılığında davamlı olaraq, bu halı tərənnüm edən sənətkardır. “Əski şərqi” dramı bilavasitə ədibin XX əsrdə formalaşan gəncliyin xarici təsirlərə uyaraq, yüksək mənəvi dəyərlərindən uzaq düşməsinə etiraz səsinə ucaltmaq baxımından xarakterikdir. Rəşad Nuri bu dramı 1938-ci ildə yazdığı “Əski xəstəlik” romanının motivləri əsasında qələmə almışdır. Əsərdə əski şərqi anlamı eşq şərqi mənəsidir. “Əski şərqi” dramı müxtəlif düşüncə tərzinə malik iki gəncin ailə həyatından bəhs edir.

Hadisələr Yusif və Züleyxa arasında cərəyan edir. Züleyxa hər şeydə duyğu və səmimiyyəti inkar edir. O cümlədən, Züleyxa iki sevən şəxsin məhəbbətlərini zahiri hesab edir. Onun nəzərində həyat yoldaşı olmaq heç də bir-birinə ruhunu və könlünü vermək deyildir. Züleyxa bunları vaxtı və “modası keçmiş bir hadisə” kimi qiymətləndirir. Ona görə də əsərdə Züleyxanın ailə həyatı tam təsadüfi xarakter daşıyır. Bu səbəbdən Züleyxa ərindən məhkəmə qərarı ilə ayrılır. Müəllif bu əsərdə eşqin yaxşı mənada “xəstəlik” kimi qəbul edilməsini təbliğ edir. “Eşq xəstəliyini” ailə quran iki şəxsin ruhən biri-birinə bağlanmasının vacib şərti hesab edir.

Nazim Hikmət (1902-1963) Osmanlı İmperiyasına daxil olan Selanik şəhərində anadan olmuş, Moskvada vəfat etmişdir. Nazim Hikmət İstanbuldan Ankaraya, sonra isə Ankaradan Türkiyənin Şərq sərhədlərinə tərəf getdiyi yollar, keçdiyi kəndlər, obalar, rastlaşdığı insanlar ona bir daha türk millətinin həyat şəraitini, ailə məişətini, adət-ənənələrini, folklorunu tanıtdı. O, yurdunun keşməkeşli insan talelərini gördü. Daha sonra, bu mənzərələr məhbəslük həyatının səhnələri və personajları ilə daha da zənginləşdi. Naz-nemət içində böyümüş Nazim səfalətlə, yoxsulluqla, avamlıqla, aclıqla, sosial bərabərsizlik və ədalətsizliklə qarşılaşdı. Bütün bunlar dramaturqu yeni bir üsyançı kimi yetişdirdi. Onun “Kəllə”, “Demoklisin qılıncı”, “Qərribə adam”, “Fərhad və Şirin” (“Məhəbbət əfsanəsi”), “Bayramın birinci günü” əsərlərində insan, onun mənəvi təmizliyi, öz ləyaqəti uğrunda mübarizəsi kimi çox mühüm mənəvi məsələlərə toxunulmuşdur.

Nazim Hikmət dramaturgiyasının səciyyəvi cəhətlərini araşdırarkən, hər şeydən əvvəl türk dramaturgiyasının tarixi ilə tanış olmaq məqsəduyğundur. Təsadüfi deyil ki, kitablarından birinə yazdığı müqəddimədə böyük sənətkar qeyd edirdi: “Təqdim etdiyim beş pyesdə mən türk xalq teatrından, türk və ümumiyyətlə dünya klassiklərinin ənənələrindən nələ öyrəndiyimi oxucular üçün sadəcə nümayiş etdirmək istəyirəm”. Nazim Hikmətin bu sözləribir daha sübut etdi ki, onun yaradıcılığı milli zəmindən ayrı deyil. Klassik və müasir türk dramaturgiyasına qırılmaz tellərlə bağlıdır. Yaradıcılığını məhz bu prinsipə əsaslandırıdığı üçündür ki, Nazim Hikmət yalnız müasir tipli türk teatrından və türk dramaturgiyasından

öyrənməklə kifayətlənməmiş, eyni zamanda, xalq yaradıcılığından da çox şey əxz etmişdir. Belə ki, o, qədimdən bəri Türkiyədə məşhur olan “Qaragöz” və “Ortaoyunu” kimi xalq teatri növlərinin xüsusiyyətlərindən geniş istifadə etmiş, bu orjinal xalq sənətindən çox şey öyrənmişdir. Buna görə də Nazim Hikmətin dramaturji fəaliyyəti haqqında dolğun təsəvvür əldə etmək üçün türk xalq yaradıcılığı, türk teatri və dramaturgiyası tarixinə nəzər salmağı faydasız hesab etməkdir.

Türk dramaturgiyasının tarixi mövzusu, məlum olduğu kimi, əhatəli və çox genişdir. Ancaq bizim bu haqda söz açmaqda məqsədimiz türk dramaturgiyasının inkişaf mərhələləri haqqında müəyyən təsəvvür yaratmaq və bunun Nazim Hikmət yaradıcılığı ilə əlaqəsini göstərməkdir. Bu məsələdən söhbət açarkən, əvvəlcə türk xalq tamaşalarından başlamaq lazım gəlir. Türkiyədə əsl teatrın yaranmasına qədər müxtəlif sehrbazlıq, kəndirbazlıq, hipnoz, dini mərasimlər, xalq oyunları kimi milli tamaşalardan başqa, “xalq teatri” adı ilə son zamanlaracan “Qaragöz”, “Ortaoyunu”, “Məddah” deyilən üç teatr növü mövcud olmuşdur. “Məddah” öz repertuarına görə, Türkiyədə daha geniş yayılmış xalq tamaşasıdır. Əsasən, qəhvəxanalarda göstərilən belə tamaşaların iştirakçısı bir nəfərdən – Məddahdan ibarət olurdu. O, yüksək bir yerdə oturub, müxtəlif obrazların əvəzinə də özü danışırdı. Məddahın repertuarı Şərqdə ən çox yayılmış “Min bir gecə”, “Tahir və Zöhrə”, “Yusif və Züleyxa”, “Fərhad və Şirin”, “Leyli və Məcnun”, “Əsli və Kərəm” kimi nağıl və dastanlardan ibarət idi. Məddahın tamaşaları iki-üç saata qədər davam edirdi.

“Qaragöz” xalq teatri Məddahlardan bir sıra xüsusiyyətləri ilə fərqlənir. Əgər Məddahlar nəql etdikləri əhvalatları personajların dili ilə özləri danışır, onları təqlid edirdilərsə, “Qaragöz”də tamamilə başqa bir xüsusiyyət vardı. “Qaragöz” hər şeydən əvvəl bir xəyal oyunudur. Qaranlıqda ağ pərdənin arxasına işıq buraxılırdı. Dəridən kəsilmiş insan fiqurları arxadan pərdənin üstünə tutulunca, pərdədə “xeyallar” yaranırdı. “Qaragöz”çü bu xeyalları danışdıraraq, səs təqlidləri, şivə təqlidləri vasitəsi ilə müəyyən bir hadisəni anladırı. Bu qəbildən olan oyunlar vaxtilə Hindistanda, Çində, Monqolustanda da geniş yayılıbmış. Əldə olan məlumatlar göstərir ki, kölgə oyunları Anadolu türkləri arasında hələ XV əsrdən bəri mövcud olmuşdur. “Qaragöz”ün tamaşaları, əsasən, qəhvəxanalarda keçirilirdi. Tamaşa pərdənin arxasında gizlənmiş müəyyən bir şəxs tərəfindən idarə edilirdi.

“Qaragöz”ün tamaşaları iki yerə ayrılır: “Mühavərə” (yəni söhbət, danışmaq, dialoq) və “Fəsil” (yəni pərdə).

“Mühavərə” tamaşanın giriş hissəsini təşkil edir. Burada oyunun iki əsas qəhrəmanı – Qaragözlə Hacıvad arasında söhbət gedir.

“Fəsil”də isə müəyyən bir hadisə nümayiş etdirilir və hadisəyə görə tamaşaya ad verilir. Məsələn: “Balıqçılar”, “Qanlı Nigar”, “Halva səfası”, “Böyük evlənmə”, “Meyxana”, “Qaragözün şairlər tərəfindən imtahan edilməsi” və s.

Tamaşanın əsas qəhrəmanı olan Qaragöz kütlə içərisindən çıxmış, türk xalqlarının təhsil görməmiş təbəqəsini təmsil edir. Hacıvad isə mədrəsə təhsili almışdır. Lakin mənfi tipdir. Xalqdan uzaqdır. Onun nitqi ərəb-fars ibarələri ilə doludur. Buna görə də xalq onu başa düşmür. Əsərin sonunda əməkçi xalq təbəqəsi içərisindən çıxmış Qaragöz Hacıvada qalib gəlir.

“Uzun zamandan bəri XIX əsrlərin axırlarınadək fəaliyyət göstərmiş “Ortaoyunu” tamaşaları quruluşuna görə “Məddah” və “Qaragöz”dən fərqlənirdi. İlk nəzərə çarpan xüsusiyyət o idi ki, bu oyunda dekorasiya dəyişmirdi. Ancaq əsər başlananda deyilirdi ki, bura dəniz sahilidir, ya şəhər kənarıdır, bazardır və s. Bu teatrın repertuarında satirik məişət komediyaları əsas yer tuturdu.

“Ortaoyunu”nun bir sıra maraqlı xüsusiyyətləri var. Bu barədə türk tədqiqatçılarından Refik Əhməd Sevengül göstərir ki, oyun başlamazdan əvvəl əsərdə iştirak edən bütün surətlər birer-birər meydana gəlirlər. Ancaq bundan sonra oyun başlanır və yaxud oyundakı hər şəxs meydana gələrkən, zurnada və ya sazda həmin surətə uyğun, onun daxili aləmini açan musiqi çalınır və sairə. Biz bu xüsusiyyətləri N. Hikmət dramaturgiyasında daha mənalı şəkildə görürük.

Tuncər Cücənoğlu (1944-2019) Çorum şəhərində anadan olmuş, İstanbulda vəfat etmişdir. Ankara Universiteti “Dil, Tarix və Coğrafiya” fakültəsini bitirmişdir. Müəllim, tərcüməçi, yazıçı-dramaturq kimi fəaliyyət göstərmişdir. 27 pyesin müəllifidir. Pyesləri 32 dilə tərcümə edilmişdir. Digər türk dramaturqlarından fərqli olaraq, Tuncər Cücənoğlu dramaturgiyasında nəinki türk ailəsinin adət-ənənəsi, mədəniyyəti, xarakteri, dəyərləri təcəssüm edilmiş, eləcə də dünyəvi obrazlar yaratmışdır. T.Cücənoğlunun “Müəllim”, “Dalan”, “Qadın sığınacağı”, “Qızılıрмаq”, “Ziyarətçi” əsərləri məhz bu qəbildən olan əsərlərdəndir. Məsələn, “Ziyarətçi” əsərində Cücənoğlu Ana obrazı yaratmışdır ki, bu qəhrəman öz oğlunun yerinə canını verməyə hazırdır. Ana Ziyarətçi olan Əzrayıla mübarizə aparmaqla məğlub olmağı üstün tutur. Ana ilə Ziyarətçi (Əzrayıl) döyüşürlər. Ana Ziyarətçini məğlub edir.

ANA: Səni xəbərdar etmişdim.

ZİYARƏTÇİ (ƏZRAYIL): Mənə neyləyəcəksən?

ANA: Neyləməyimi istəyirsən?

ZİYARƏTÇİ (ƏZRAYIL): Şərəfli ölümü seçirəm.

ANA: Ölüm ölümdür. Yox olmaqdır. Yox etməksə, bir anaya yaraşmaz. Nə qədər ki, fikrimi dəyişməmişəm, dur, get...

Tragikomediya janrında yazılmış bu əsərdə Cücənoğlu bir daha müqəddəs ANA obrazını sərgiləmiş, ananın öz övladına olan məhəbbətini, eyni zamanda da oğlunun canını almağa gələn Ziyarətçiyə (Əzrayıla) olan mərhəmətini göstərmişdir.

Türk ədəbiyyatşünasları qeyd edirlər ki, dramaturgiya tənzipatdan sonra türk ədəbiyyatına daxil olan və əsaslarını tamamilə qərbdən alan bir sənət növüdür. Əldə olan məlumatlar göstərir ki, Türkiyədə teatr Avropadan İstanbula gələn dram truppalarının qüvvətli təsiri ilə başlanmış və bununla əlaqədar olaraq, əvvəllər səhnədə türk dilində tərcümə və iqtibas əsərləri oynanılmış, nəhayət, orjinal dramlar yaranmışdır.

70-ci illərin əvvəllərində türk teatrında xeyli səhnə əsəri, hətta opera da tamaşaya qoyulmuşdur. Ümumiyyətlə, keçən əsrin 60-70-ci illəri türk teatrının ilk təşəkkül dövrü hesab oluna bilər. Lakin İstanbulda o dövrdə teatr binası yox idi. Tamaşalar Gedikpaşa adlı məhəllədə iri anbar tipli bir binada göstərilirdi. Bu bina Avropadan gəlib, Türkiyədə oyunlar göstərən sirkbazlara məxsus idi.

Gedikpaşa teatrı ilə Recaizadə Mahmud Əkrəm, Namiq Kamal, Ali bəy kimi qələm ustaları yaxından əlaqə saxlayırdılar. Burada yerli pyeslərlə yanaşı, klassik Avropa əsərlərindən edilmiş tərcümələr və melodramlar da göstərilirdi. Bundan başqa, Gedikpaşa teatrı ilə Əhməd Midhətın, Xoca Haqqainın, Əbüzzüya Təvfiqin, Manastrlı Rüşətin, Həsən Bedrəddin Paşanın, Şəmsəddin Saminin, Teodor Kasa-pın, Əhməd Vefik Paşanın, Sami Paşazadə Sezainin, Ziya Paşanın, nəhayət, türk dramaturgiyasının görkəmli nümayəndəsi Əbdülhəq Hamidin də sıx əlaqəsi olmuşdur.

Türk dramaturgiyasına nəzər saldıqda, ailə-məişət problemləri, valideyn-övlad, gəlin-qayınana, bacı-qardaş, ata-oğul, qohumluq əlaqələri daha dərindən obrazlı şəkildə bədiiləşdirilərək, oxucuya təqdim olunması aydın görünür. Və bu dəyərli əsərlər gənc nəslin tərbiyəsinə müsbət təsir göstərərək, düzgün istiqamətdə inkişafına xidmət edir.

ƏDƏBİYYAT

1. Dünya dramaturgiyası antologiyası. İki cildə. I cild. Tərcüməçilər: Elçin Əfəndiyev, Yaşar Əliyev. Bakı, “Şərq-Qərb” nəşriyyat evi, 2014. 528 s.
2. Dünya dramaturgiyası antologiyası. İki cildə. II cild. Tərcüməçi: Dilsuz Mustafayev. Bakı, “Şərq-Qərb” nəşriyyat evi, 2013. 600 s.
3. Nazim Hikmət. Seçilmiş əsərləri. Tərtib edən: A. Babayev. Bakı, “Şərq-Qərb” nəşriyyatı, 2006. 496 s.
4. Aqşın Babayev. “Səhnə. Ekran. Efir.” Bakı, “Şərq-Qərb” nəşriyyatı, 2016. 424 s.
5. Aqşın Babayev. “Nazim Hikmət qalaktikası” Bakı, 2016. 322 s.
6. R.N.Güntəkin. “Yarpaq töküümü”. Tərcüməçi: Könül Əliyeva. Kitab klubu, 2015. 176 s.
7. R.N.Güntəkin. “Çalıquşu”. Tərcüməçi: Mikayıl Rzaquluzadə. Bakı, “Şərq-Qərb” nəşriyyatı, 2006. 376 s.
8. R.N.Güntəkin. “Harabelerin çiçəği”. İnkılap kitabevi Baskı Tesisleri.
9. T.Cücənoğlu. “Ziyarətçi”. Tərcüməçi: Elvin Nuri. tuncercucenoglu.com
10. T.Cücənoğlu. “Müəllim”. Tərcüməçi: Elvin Nuri. tuncercucenoglu.com
11. E. Quliyev. Türkiyə Türk Ədəbiyyatı, Bakı, 2003

